

ZGODNJEANTIČNA PLAST NA SV. PAVLU

DRAGO SVOLJŠAK

Goriški muzej, Nova Gorica

Severovzhodno od zgodnje srednjeveške nekropole Gojače—Boršt v Vipavski dolini se dviga s pobočja Čavna hrib Sv. Pavel (526 m). Hrib je na vzhodu, jugu in zahodu ostro odsekan v globoke prepade, le na severu in na posameznih mestih na vzhodni in zahodni strani je lažje dostopen. Sv. Pavel je rahlo podolgovat plato v smeri sever—jug. Obdan je z obzidjem, debelim 1,55 m, grajenim iz neobdelanega kamna, ki ga veže izredno trdna malta. Ohranjeno je povprečno do višine 0,5 m. Zidovje teče tik prepadov in se prilagaja konfiguraciji platoja. Značilno zanj je to, da se nad temelji zoži v 0,5 m debel prsobran, v katerem so majhne vdolbine, ki so bile verjetno opora leseni obrambni konstrukciji. Na severnem in zahodnem delu platoja so sledovi večjih utrdb, verjetno stolpov. Tik za zidom je teren umetno zravnán, tako da je nastal za obzidjem nekak hodnik. Na plato sta dva vhoda, in sicer na zahodni in vzhodni strani. Od obeh je vzhodni posebno dobro ohranjen, vklesan v skalo, ohranili so se sledovi kolesnic in v skalo izklesani deli vrat. Posebnost naselbine pri Sv. Pavlu je vodni stolp pod strmim južnim pobočjem, ki se naslanja na samo skalnato steno.¹ Tak je v grobem opis hriba Sv. Pavla in ostalin, ki so vidne na zunaj. Prav ti na zunaj vidni sledovi nekdanje poselitve hriba Sv. Pavla so že pred 100 leti zbudile želje raziskovalcev, da bi razvozlati uganko o razvoju in usodi naselbine. Vse do 1966 pa so bile to vedno le želje, ki so končale z opisi naselbine, nikdar pa niso prerasle v arheološka izkopavanja. Leta 1966 je na pobudo Zavoda za spomeniško varstvo SRS in Goriškega muzeja prvič tudi na Sv. Pavlu bila zasajena lopata arheologov. Omejili smo se le na sondažno raziskovanje, katerega namen je bilo dognati obseg ožje naselbine in seveda časovni razpon življenja na Sv. Pavlu.

Izkopanih je bilo 10 sond, ki so zajele prostor 200 × 80 m. Uspeh je bil zadovoljiv, saj so bile vse sonde, razen sonde 4, pozitivne. Večino izkopanega gradiva, tako ostanke arhitekture kot drobne najdbe, postavljamo v kasno antiko, v čas, ko so plato obdali z obzidjem. Čeprav natančna datacija sedaj še ni možna, menim, da nastanek utrdbe lahko povežemo z nastankom severovzhodnih italjskih zapor na Krasu.² Temu času ustreza tudi najdba novca cesarja Teodozija. Poleg teh kasnoantičnih najdb pa so

¹ J. Kastelic, Najdbe zgodnjega srednjega veka v Gojačah pri Gorici. Zgodov. časopis 6-7, 1952-53 (1953) 89 ss.

² J. Sašel, Severovzhodne italjske zapore v antiki. Kronika 4, 1956, 86.

bili odkriti tudi štirje zgodnjesrednjeveški grobovi. Presenetljivo pa je bilo odkritje sledov poselitve v zgodnji antiki v sondi 6; tem je namenjen tudi ta prispevek.

Sonda 6 je bila izkopana 24 m južno in 26 m vzhodno od cerkve Sv. Pavla, na severnem kraku nasipa, ki deli naselbino na severni in južni del. Dolžina sonde je bila 8 m, širina 1 m, izkopana pa je bila na najglobljem mestu do globine 168 cm. Odkrila je 2,5 m debel in do 131 cm visoko ohranjen zid, grajen iz velikih neobdelanih kamnitih blokov, ki jih veže močna apnena malta. Na obeh straneh zidu smo lahko opazovali zanimiv profil. Plasti v profilu so tele:

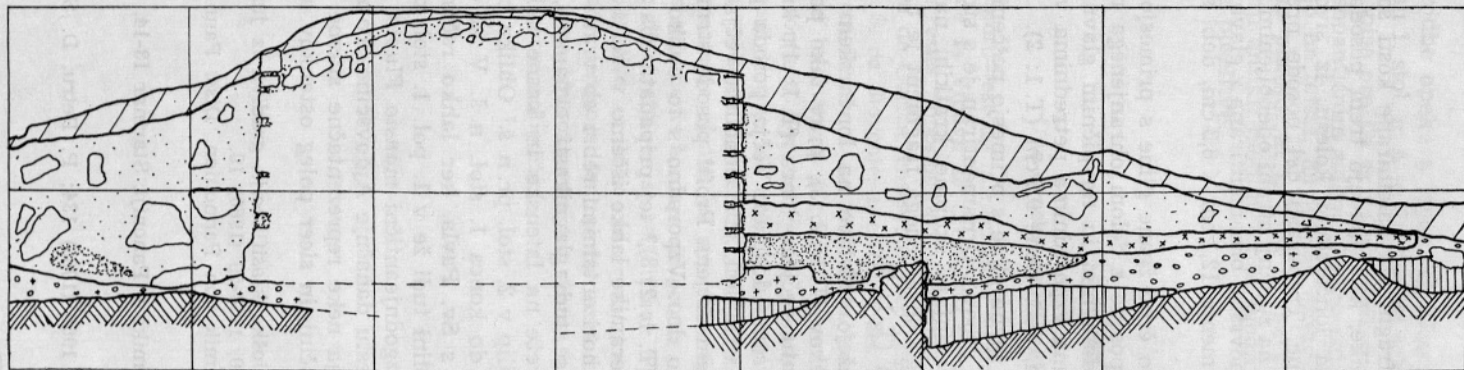
1. ruša in humus,
2. ruševine zidu,
3. poznoantična humusna plast s kulturnimi ostalinami,
4. plast malte in peska,
5. zgodnjeantična plast oglja, pepela in humusa s kulturnimi ostalinami,
6. rjava peščeno-ilovnata sterilna plast,
7. skala.

Razlaga profila

Ko je razpadala porozna apnena skala, ki je podlaga vsega področja, je nastajala rjava ilnato-peščena zemlja, ki izpolnjuje v skali nastale kotanje. Eno izmed takih kotanj tik pod zidom v sondi izpolnjuje naslednja, črna plast humusa, pomešana s pepelom, ogljem in fragmenti keramike ter kosti. Kotanja z opisanimi ostalinami je široka 400 cm, na vzhodni strani sega pod zid 26 cm, na zahodni pa 11 cm. Kulturna plast v njej dosega debelino 16 cm. Plast podobne sestave se nadaljuje tudi zunaj robov kotanje, vendar so kulturne ostaline v njej redkejše in z večjo oddaljenostjo od kotanje povsem izginejo. Prek te kot zgodnjeantične označene plasti se v vzhodnem delu sonde razprostira 190 cm dolga in največ do 30 cm debela plast malte, ki se kot jezik zajeda med naslednjo, poznoantično kulturno plast in zgodnjeantično. Malta je očitno ostanek gradnje zidu. Nad njo sem že omenil črno humusno plast, v kateri so primesi malte in mnogo kulturnih ostalin, med njimi nekaj atipičnih fragmentov posod iz rdeče žgane gline in precej živalskih kosti. Plast dosega debelino 12 cm. Njeno mesto v profilu kaže na to, da gre za plast, ki označuje obdobje poselitve od nastanka prečnega zidu in ki traja do opustitve oziroma prekinitev nepretrgane poselitve v antiki. Prekrivajo jo namreč ruševine zidu, ki dosega debelino do 58 cm. Najmlajša in s tem vrhnja plast je plast humusa in ruše, ki prekriva ruševine zidu v debelini od 10–20 cm.

Plasti v zahodnem delu sonde so identične s plastmi v vzhodnem delu, razlika je le v tem, da manjka plast malte in se zato ruševinska plast in zgodnjeantična stikata, prav tako pa poznoantične kulturne plasti ni bilo možno ločiti od ruševin (risba).

Doslej je bila naselbina na Sv. Pavlu znana izključno kot poznoantična, upoštevala pa se je možnost, da je bila deloma v uporabi tudi v zgodnjem srednjem veku in v prazgodovini. Najdbe v najbolj zgodnji plasti v kotanji pod zidom v sondi 6 pa mečejo povsem novo luč na poselitve Sv. Pavla.

0 1 2m

Sv. Pavel nad Vrtovinom

JUŽNI PROFIL SONDE 6
PROFIL SUD DE LA SONDE 6

- HUMUS
- RUŠEVINE ZIDU — RUINES DU MUR
- POZNOANTIČNA PLAST — COUCHE DE L'ANTIQUITÉ TARDIVE
- MALTA — MORTIER
- ZGODNJEANTIČNA PLAST — COUCHE DE LA HAUTE ANTIQUITÉ
- PEŠČENA ZEMLJA — SOL SABLEUX
- SKALA — ROCHE

Opis najdb

Poleg oglja in pepela ter enega fragmenta kalcinirane kosti so bili v kotanji tudi številni fragmenti keramike, ki pripadajo trem posodam.

1. Fragment lonca, izdelanega na lončarskem kolesu, iz sivo rjave pečene gline s primesmi peščenih zrn. Trebušasti del posode prehaja v pokončen vrat z navzven zavihanim in na zunanji strani odebeljenim ustjem. Od ramena navzdol je posoda po vsej površini ornamentirana z glavnkastim ornamentom. Velikost največjega fragmenta $12,1 \text{ cm} \times 6,3 \text{ cm}$, deb. sten $0,6 \text{ cm}$ (T. 1: 1).

2. Fragment ostenja lončka iz sivo črno žgane gline s primesjo peska. Fragment pripada najširšemu obodu posode z delom ohranjenega ramena. Vsa površina je ornamentirana z vodoravnim in navpičnim glavnkastim ornamentom, na ramenu pa še z dvema vzporednima petrednima valovnicama. Velikost fragmenta $7,9 \times 6,2 \text{ cm}$, deb. stene $0,5 \text{ cm}$ (T. 1: 2).

3. Fragmenti lončka iz sivo rdeče žgane gline s primesjo peščenih zrn. Navzven zavihano ustje ima obrezane robove. Ornamentiran je s strnjenim glavnkastim ornamentom, ki ga prekinjajo skupine kratkih, navpičnih glavničastih urezov. Velikost največjega ohranjenega fragment je $5,4 \times 4,8 \text{ cm}$, deb. sten $0,4 \text{ cm}$ do $0,6 \text{ cm}$ (T. 1: 3).

Fragmenti posod s Sv. Pavla kažejo izdelavo na lončarskem kolesu, posebno fragmenti manjših dveh lončkov (T. 1: 2, 3), prav tako pa lahko isti način izdelave pripišemo fragmentu večjega lonca (T. 1: 1), ki pa je bil lahko na lončarskem kolesu tudi samo dodelan. Večja posoda pripada tistemu tipu keramike, za katero je v 1. stol. n. š. značilna večja oblika z navzven upognjenim lepo profiliranim ustjem. Profil posode strmo pada iz največje periferije v ravno stabilno dno. Vzporedno s to obliko obstoji forma nizkih lončkov jajčaste oblike (T. 1: 2, 3),³ tej pripadata oba manjša lončka s Sv. Pavla. Izvor tega tipa keramike lahko iščemo v keltski dediščini,⁴ J. Filip jo izvaja iz gladkih, s horizontalnimi rebri ob vratu razčlenjenih situl.⁵ Prav tako kot oblika se tudi glavnikasti ornament, ki ga najdemo na keramiki s Sv. Pavla, veže na latenske in kasne halštatske tradicije,⁶ čigar začetek postavlja J. Filip v 2. stol. pr. n. š.⁷ Oblika in ornament te vrste keramike se ohranita do konca 1. stol. n. š. V ta časovni okvir lahko uvrstimo tudi keramiko s Sv. Pavla, ker lahko računamo z rimskim naseljevanjem v Vipavski dolini tudi že v 1. pol. 1. stol. n. š. Za to nam je lahko dokaz že formirani zgodnjeantični *mansio Fluvio Frigido* ob itinerarski cesti *via Gemina* na mestu današnje Ajdovščine. To zgodnjo datacijo⁸ potrjujejo prav nova odkritja neke reprezentativne stavbe na območju sedanje kino dvorane v Ajdovščini, in sicer poleg ostankov arhitek-

³ P. Petru, Okvirna časovna in tipološka klasifikacija gradiva iz južne nekropole v Bobovku pri Kranju. AV 9—10, 1958-59 (1960) 19.

⁴ E. Bónis, Die Kaiserzeitliche Keramik von Pannonien. Diss. Pann. II, 20, 1942, 33.

⁵ P. Petru, l. c. 18.

⁶ B. Vikič-Belančič, Ranocarska keramika v Panoniji. Starinar 13-14, 1962-63 (1965) 101.

⁷ P. Petru, l. c. 19.

⁸ P. Petru, Varstvo spomenikov 10, 1965 (1966) 134; P. Petru, D. Svoljšak, Primorske novice, 30. 7. 1965.

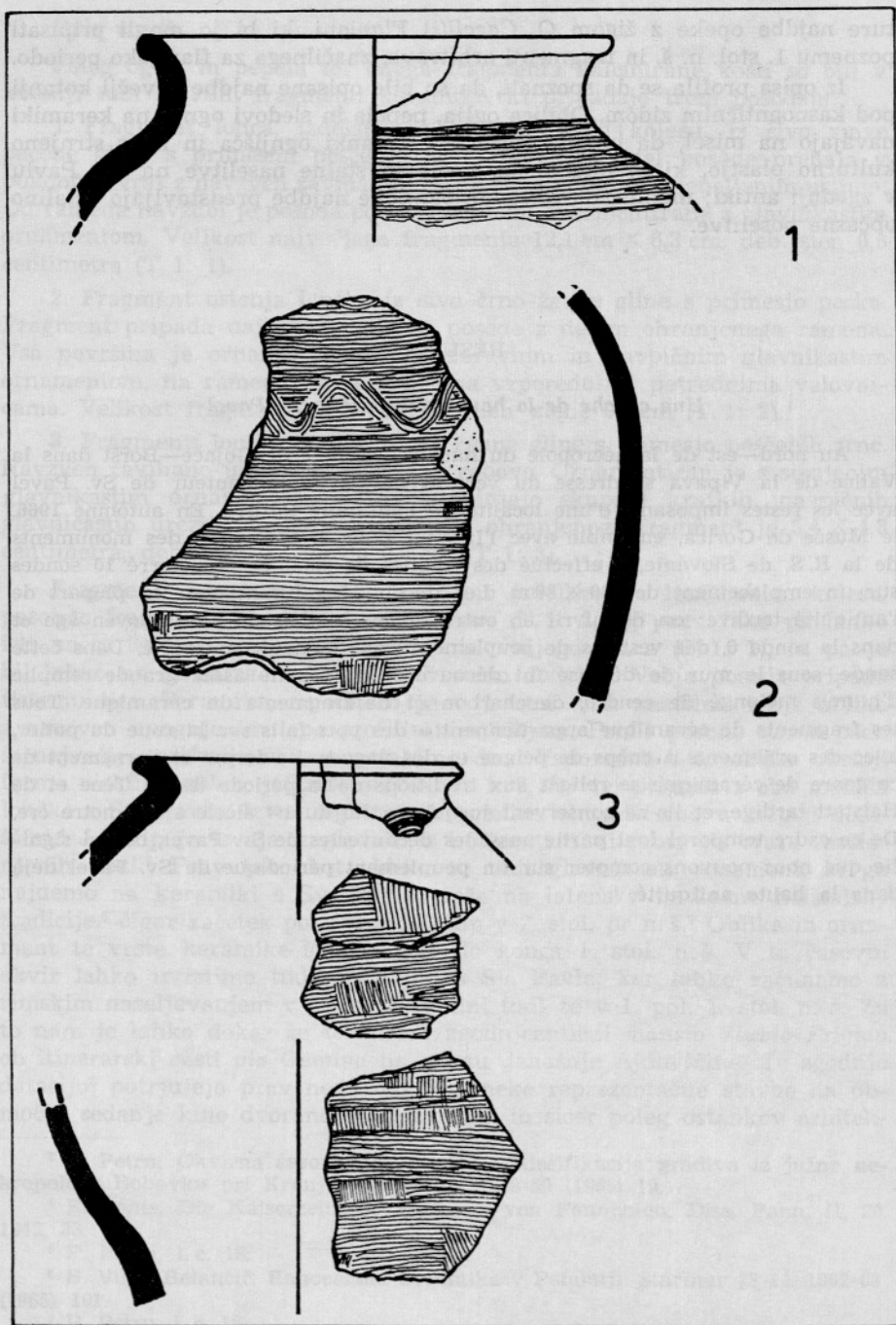
ture najdbe opeke z žigom *Q. Caecil(i) Flaviani*, ki bi jo mogli pripisati poznemu 1. stol. n. š. in fragmenti arhitrava, značilnega za flavijsko periodo.

Iz opisa profila se da spoznati, da so bile opisane najdbe v večji kotanji pod kasnoantičnim zidom. Obilica oglja, pepela in sledovi ognja na keramiki navajajo na misel, da imamo opraviti z ostanki ognjišča in ne s strnjeno kulturno plastjo, ki bi bila dokaz večje in stalne naselitve na Sv. Pavlu v zgodnji antiki; menim, da te zgodnjeantične najdbe predstavljajo ostalino občasne poselitve.

RÉSUMÉ

Une couche de la haute antiquité à Sv. Pavel

Au nord—est de la nécropole du haut moyen âge de Gojače—Boršt dans la Vallée de la Vipava se dresse du versant de Čaven la hauteur de Sv. Pavel avec les restes imposants d'une localité de l'antiquité tardive. En automne 1966, le Musée de Gorica, ensemble avec l'Institut pour la protection des monuments de la R. S. de Slovénie, a effectué des fouilles de sondage et déterré 10 sondes sur un emplacement de 200×80 m. Les découvertes furent pour la plupart de l'antiquité tardive; on découvrit en outre quatre tombes du haut moyen âge et dans la sonde 6, des vestiges de peuplement dans la haute antiquité. Dans cette sonde, sous le mur de défense fut découverte une cavité assez grande remplie d'humus mélangé de cendre, de charbon et de fragments de céramique. Tous les fragments de céramique appartiennent à des pots faits sur la roue du potier, avec des ornements à coups de peigne et des vagues. La forme et l'ornement de ce genre de céramique se relie aux traditions de la période de La Tène et de Halstatt tardive, et ils se conservent jusqu'à la fin du 1er siècle après notre ère. De ce cadre temporel font partie aussi les découvertes de Sv. Pavel, ce qui signifie que nous pouvons compter sur un peuplement périodique de Sv. Pavel déjà dans la haute antiquité.

Sv. Pavel nad Vrtovinom. Najdbe v sondi 6 — les découvertes dans la sonde 6.
Glina — argile. 1—3 = 1/2